

Jytte Møller:

Jordemoderkundskab og jordemoderfaglighed - et essay

September 2002

En jordemoder skal kunne sit fag ligesom enhver anden håndværker. Jordemødre skal være fagligt velfunderede, ellers er der ikke brug for dem! Uden jordemoderfaglighed - intet jordemoderfag!

Aldrig så snart har jeg tastet ordene ind og læst dem på skærmen, før det ene spørgsmål rejser sig efter det andet. Det er klart, at en jordemoder skal være fagligt velfunderet, men hvorfor sammenligne hende med en håndværker? Hvor har jeg det fra? Er det en relevant sammenligning? Fra hvilket perspektiv er det mest relevant at se jordemoderfaget, og er det et fag eller måske snarere en profession? Hvad er forskellen? En jordemoder skal forholde sig professionelt til fagets genstandsfelt! Det må være det, der er jordemoderfaglighed, det, som jordemoderen er uddannet til. Men hvad er så fagets genstandsfelt? I 1997 skrev formand for Jordemoderforeningen, Merete Larsen, i forordet til *Beskrivelse af jordemoderområdet*:

"På den ene side er områdets genstandsfelt meget lille og overskueligt. Det handler kun om de kvinder, der skal have børn, og om de jordemødre, der skal "tage imod". På den anden side er områdets genstandsfelt uoverskueligt. Det handler om alle mennesker, både fødte og ufødte."

Citatet illustrerer muligheder for at vælge genstandsfelt og perspektiv. Vil man diskutere og beskrive faglighed inden for et lille og forholdsvis snævert genstandsfelt, eller skal man tage udgangspunkt i det store og brede? Vælger man det sidste, kommer man ind i teorier om demografi og samfundskundskab, og vælger man det første, må man fortrinsvis diskutere på medicinske og sundhedsfaglige præmisser, hvor man må forholde sig til teorier fra sundheds- og naturvidenskab.

Med hensyn til perspektivet er der i de sidste 15 år kommet flere og flere artikler, indlæg og diplomopgaver fra jordemødre, der søger efter teorirammer for beskrivelse af jordemoderfaglighed. Fra kvindeperspektivet findes der hundredvis af projekter, specialer og småafhandlinger, som i de sidste 30-40 år er produceret af universitetskvinder med behov for at få deres egne svangerskabs-, fødsels- og barselforløb sat ind i en større sammenhæng.

Familieperspektivet far-mor-barn findes der også eksempler på. Vil man anlægge perspektivet "det ufødte barn", kommer man ikke uden om etiske, filosofiske og/eller religions-sociologiske overvejelser og at måtte støtte sig til humaniora og teorier herfra.

Så vidt jeg kan se, er forudsætningen for "at finde jordemoderkundskabens muligheder", at faget for alvor får sat gang i den udvikling af jordemoderfaglig teori og metode, som der allerede længe har været ansatser til.

Denne omfattende opgave hverken kan eller skal løses af jordemoderfaget alene. Det er derfor med stor glæde jeg ser, at Jordemoderforeningens prisopgave i anledning af 100 års jubilæet med det formål "at finde jordemoderkundskabens muligheder i fremtidens svangreomsorg" også er udbudt til ikke-jordemødre. Jeg vil ønske, at rigtig mange folk (m/k) fra samfundsfag, sundhedsfag og humaniora føler sig inspirerede til at byde ind. Men skulle det nu ikke ske, er prisopgaven alligevel værdifuld. Den vil under alle omstændigheder tiltrække en lang række jordemødre med hver sin kvalificerede beskrivelse af områder, hvor jordemoderen gør en forskel.

For mit eget vedkommende har jeg som jordemoder arbejdet praktisk med faget i knap en menneskealder og de sidste 12 år teoretisk som historiker. Så jeg har simpelthen ikke kunnet holde mig tilbage fra endnu engang at melde ind.

Jordemoderuddannelsen har altid tiltrukket kvinder, og den regnes for at være en meget krævende uddannelse til et ansvarsfuldt arbejde. Det er - og har altid været sådan, at en autoriseret jordemoder skal kunne stå som ansvarlig fagperson for enhver spontant forløbende fødsel. Uanset at hun er nyuddannet, og uanset hvor fødslen finder sted. Det forventes af en jordemoder, at hun er klar til at tage ansvar for det, der er det vanskeligste ved at være jordemoder, nemlig at kunne "kalde i tide". Det vil sige, at hun under selve det ubønhørligt fremadskridende fødselsforløb skal være så kendt med variationen af det normale forløb, at hun i tilfælde af optrækkende komplikation hverken kalder for tidligt eller for sent.

I praksis vurderes det langt alvorligere, hvis en jordemoder kalder for sent, end hvis hun kalder for tidligt. Hellere forebygge end helbrede, siger man, men det modsiger ikke, at den egentlige faglighed hos jordemoderen skal vurderes på hendes evne til at skelne det rigtige normale forløb under svangerskab, fødsel og barsel fra tegn på optrækkende komplikation. En jordemoder, der ikke kan den kunst ikke at kalde for tidligt, risikerer at få flere komplicerede forløb end den kollega, der kan kunsten at give den spontant forløbende fødsel den ro og det rum, den kræver.

Gråzonen mellem det endnu normale spontanforløb og det potentielt komplicerede forløb er jordemoderfaglighedens felt. Også selv om praksis er rutinemæssigt at kalde læge.

Derfor kan man hævde, at jordemoderfaglighed er at holde det spontane normalt. Men det er også at skaffe den rigtige hjælp på det rigtige tidspunkt, hvis der viser sig noget, der kræver hjælp udefra, og herefter i øvrigt medvirke til, at forholdene normaliseres snarest muligt. En del af jordemoderfagligheden er således at kunne medvirke ved svangerskabs-, fødsels- og barselsituationer, som ikke har et normalt forløb, herunder dramatiske situationer, hvor barnets eller/og moderens liv og færlighed står på spil. Jordmoderen skal kunne fungere fagligt forsvarligt, når hun har tilkaldt en special-læge og står som medbehandler af et kompliceret forløb. I en absolut nødssituation skal hun dog efter moden overvejelse være parat til påtage sig ansvaret alene. Har kvinden tilkaldt hende, skal hun "stå hos".

Helt overordnet skal man holde sig for øje, at det er kvinden, der føder barnet - ikke jordmoderen. Jordmoderen har en faglig bistands- og vogterfunktion, og kernen i jordemoderkundskab er, at hun er i stand til at udføre sine funktioner på en sådan måde i forhold til den enkelte kvinde og i forhold til kvindens særlige personligt udtalte og uudtalte behov, at kvinden efter svangerskabet, fødslen og barselperioden føler sig inderligt tilfreds med sin egen indsats og gerne også med sine nærmestes. Selvsagt at hun føler sig inderligt glad for sit barn, uanset hvilket udgangspunkt, hun oprindeligt havde. Ikke alle graviditeter er lige velkomne.

Den nybagte mor må selvsagt også gerne være tilfreds med jordmoderen og hendes faglige indsats. Men den tilfredshed må ikke overskygge hendes tilfredshed med egen indsats. Hun må ikke komme i gæld til jordmoderen som person - ikke få den forestilling, at hun ikke havde klaret den, hvis ikke netop denne jordemoder havde hjulpet hende. Da alle jordemødre blev ansatte, blev dette mere kompliceret, og kvinden kunne ikke længere selv betale sig fra gælden. Vi fik aldrig diskuteret det!

Her er vi ved jordemoderkundskabens akilleshæl. Den jordemoder, der udøver kundskaben, vil sjældent eller aldrig blive "set" af kvinden for det, hun kan. Hvorimod hendes kollega, der ikke udøver kundskaben, kan blive takket for en faglighed, som måske ikke engang er faglighed, således som denne er beskrevet oven for. Jordemoderkundskab er oftest usynlig, og dertil kommer, at den, der udøver jordemoderkundskab, i visse tilfælde skal kunne påtage sig en myndighed, som kan forveksles med magtudøvelse, dersom der ikke senere bliver lejlighed til at udrede forløbet.

Idealet er, at kvinden i løbet af sin svangerskabs- og fødselsproces hverken tilegner sig mistillid til egne evner som kvinde og som mor over for barnet eller tilegner sig et urealistisk overmod. Kvindens oplevelse af sig selv og af sine kræfter og evner som svanger, fødende og spædbarnsnærende skal i forhold til jordemoderens professionelle bistand gerne være eksemplarisk og fremover fungere som et lærestykke for hende. Som en integreret erfaring, der kan hjælpe hende med at skelne mellem barnets behov for sine forældres personlige kærlighed, nærhed og opmærksomhed, og sine egne og barnets behov for professionel hjælp.

Udover at uddanne hver enkelt jordemoder til at varetage sin bistands- og vogterfunktion på ovenfor beskrevne måde skal grunduddannelsen også bibringe den studerende tilstrækkelig viden og paratviden på en lang række områder inden for obstetrik og gynækologi, pædagogik og psykologi, hygiejne og samfundsforhold - herunder viden om sociale og flerkulturelle forhold og om lovgivning inden for hele det generationsvis reproduktive felt. (sidste 8 afsnit er omarbejdet fra *Beskrivelse af jordemoderområdet*, 1997, s.281-82).

Som jordemoder har jeg det med jordemoderfaglighed ligesom jeg som bestyrelsesmedlem i en forening har det med dens vedtægter. Fagligheden og vedtægterne har betydning i 3 situationer:

1. når nye skal sættes ind i, hvad det er, vi beskæftiger os med
2. når der opstår konflikt- eller krisesituationer, og
3. når der skal forhandles løn / søges penge.

Men i det daglige - i alle de tusinde konkrete hverdagssituationer - har jeg fokus på "det egentlige", på følelsen af tilfredshed efter vel udført arbejde. Både de andres tilfredshed og min egen, for den egentlige tilfredshed er for mig tilfredsheden over vel udført arbejde i fællesskab. Når vi i fællesskab har taget udfordringen op og ydet hver vores og måske både har grinet og grædt, råbt højt og været helt stille. Når vi mere eller mindre uden at lægge mærke til det har brugt vores jordemoderkundskab.

Er der et fag, der mister duften ved skriftlig og lærd behandling, er det jordemoderfaget. For mig er jordemodervirksomhed en konstant øvelse i tilstedeværelse, og allerhelst skal faget formidles mundtligt. Skal det behandles skriftligt, fortjener det at behandles med digtningens og litteraturens klarsyn.

Jeg læste fornylig en kronik, hvor en sognepræst kom med et bud på en grundlæggende forskel mellem islam og kristendom. Han skrev, at Muhammed med baggrund i en åbenbaring nedskrev koranen, som er islams hellige bog. Jesus derimod sagde ikke til sine disciple, at de skulle nedskrive, hvad de havde oplevet ved at være sammen med ham. Nej, de skulle gå ud i verden og prædike og handle på baggrund af det, de havde lært og erfaret.

Der er forskel. Selv om begge systemer kan stivne i rettroenhed, så er risikoen for fundamentalisme størst i det system, der som udgangspunkt er bogstavtro. Den mundtlige overlevering medfører, at fortolkning er en nødvendighed. Dens overlevelsesbetingelse er, at den udspringer af en kerne, der er livsvigtig betydningsfuld, og som bliver ved med at være det.

Ikke at jeg vil sammenligne jordemoderkundskab med kristendom. Det er den mundtlige overlevering, jeg er ude efter. Jeg vil hævde, at der er forskel på at skrive om jordemoderkundskaben og at fortælle om den. Det optimale er at opleve og erfare den. Når jordemoderkundskab bærer frugt, mærkes den i selve situationen, men hvis vi taler om den i den situation, at der lige er født et levende vidunderligt velskabt ønskebarn, risikerer den ukyndige at forveksle sin tilfredshed med barnet med følelsen af at have oplevet jordemoderkundskab.

Det er lettere at afvise mine ord, når jeg skriver disse ting ned, end når jeg fortæller om dem mundtligt. Når vi fortæller hinanden noget ansigt til ansigt, eller når vi ser hinanden udføre en handling og måske hører, hvad andre siger om den, er det vanskeligere at være afvisende og lettere at komme i dialog. Jeg er dog selv et læsende menneske, og jeg vil på ingen måde undvære muligheden for at skrive og læse. Jeg er også glad for at kunne lytte til stor musik, når jeg er hjemme hos mig selv. Men den ægte vare er for mig at opleve musikken live. At være til stede, mens det sker. At være der og få oplevelsen sammen med andre.

Jeg siger ikke, at man ikke kan få oplevelser og kundskab gennem det skrevne ord. Når man skriver til hinanden, kan man endda få dialog. Jeg siger blot, at det skriftlige og det mundtlige giver mig hver sin tilgang til det egentlige, og at der er folk, der bliver udelukket fra det egentlige, når det skriftlige ensidigt sættes i højsædet.

Det er min opfattelse, at når jordemoderuddannelsen i så mange år har holdt fast ved praktik i så stort et omfang, som den har, skyldes det en intuitiv forståelse for dette.

Der er mange andre måde at sige det på, det, som jeg her forsøger at sige. Man kan tale om tavs viden eller om intuition. Den engelske filosof Carol McMillan skrev engang, at intuition er

oplevelser og erfaringer, som individet har bearbejdet til umiddelbar handlingskompetence. Tavs viden er så moderne at tale om i forbindelse med jordemoderfaget, så her vil jeg helst være tavs. Men jeg kan nævne, at en af de store nulevende danske filosoffer, Peter Zinkernagel, siger, at enhver konkret situation er komplet uoverskuelig. Den kan ses fra mange sider, og det er en banalitet, som vi alle har en tavs viden om.

Hver eneste situation, som vi er i dagen igennem, kan fortolkes forskelligt af de implicerede. De enkelte elementer kan forstørres eller formindskes, huskes i årevis eller glemmes med det samme. Ikke desto mindre forsøger vi hele tiden at komme i besiddelse af den magt, som definerer, hvad der egentlig skete i den og den konkrete situation. Hvordan skulle vi ellers få samfundet og dets retssystemer til at hænge sammen.

Hvert eneste sekund i hvert eneste timelange fødselsforløb er en konkret situation. Det samme gælder også hvert sekund i svangerskabets månedlange forløb og i det, vi kalder barselperioden, men for danske jordemødre er fødselsforløbet den perlerække af situationer, som vi procentvis kan dele flest af med kvinden. Her i landet er der stadig en jordemoder tilstede ved mindst 99 % af alle fødsler, uanset at ovennævnte perlerække igen og igen har været udsat for forskellige former for rationalisering og i det enkelte forløb er blevet kortere og kortere.

Da jeg arbejdede med *Beskrivelse af jordemoderområdet*, var jeg optaget af den intense lovregulering af jordemødre, som man kan følge over tid. Det handler naturligvis om, at jordemødre helt bogstaveligt har stået med liv og død mellem hænderne rundt om i de små hjem, og at samfundet har måttet sikre sig, at de behandlede det skrøbelige liv forsvarligt. Efter reformationen i 1536 havde statsmagten et andet forhold til livsskrøbeligheden, end nutiden har. Dengang var det vigtigt at sikre, at kvinden og barnet, hvis de ikke kunne overleve fødslen, kom til at dø i den rette kristentro. Der måtte ikke kaldes en katolsk præst, og jordemoderen blev oplært i og bemyndiget til at kunne forrette nøddåb. Senere blev der mere fokus på at undgå smitte og at redde liv. I sidste halvdel af 1900-tallet vandt risikotænkningen frem.

Jeg vil fortælle om at have skrøbeligt liv i sin hånd. Fortællingen handler om en kattekillig, og om min egen oplevelse af at tage et liv. Når man bor på landet og har kat eller høns, bliver man af og til stillet over for, at der skal tages liv. Det nemmeste er at lade en anden gøre det, men for mig er det mine dyr og mit ansvar. Forleden dag havde min gamle mis på 12 år uventet beriget hjemmet med to små nye. Den ene lykkedes det mig at få afsat, men da der var gået en lille uge, indså jeg, at jeg ikke ville kunne få afsat den anden. Og da vi i forvejen har 3 andre katte, kan vi ikke klare flere. Altså måtte jeg til det. Med faste skridt gik jeg en

morgen op og tog killingen, mens missemoder spiste, og før jeg nåede at se mig om, var det overstået.

Der stod jeg med den lille døde og endnu varme killing i min hånd. Jeg rystede over hele kroppen, og tusinde tanker fløj gennem mit hoved. "Du onde menneske" sagde jeg til mig selv, "hvad har du gjort?" Tårerne trængte sig på, og jeg mindedes, hvordan jeg tidligere har stået med skrøbeligt åndende menneskeliv i mine hænder. Tænk, hvis det havde været et menneskebarn, jeg nu stod med?

Heldigvis ved jeg med mig selv, at den blokering, som jeg overvandt ved at tage killingens liv så hurtigt, er så stor, at jeg aldrig kunne tage et lille menneskeliv. Men hvor kommer blokeringen fra, og hvordan lader det sig gøre, at så mange menneskeliv verden over hver eneste dag bliver taget?

Da jeg stod dér med den lille killing glædede jeg mig over, at mit gamle fag er så lovreguleret. Jeg ved godt, at der kan ligge mange forskellige motiver bag reguleringen, men jeg er ikke i tvivl om, at der i sociale trængselsperioder har forekommet situationer for jordemødre, hvor bevidstheden om den strenge lovregulering af deres arbejde har støttet blokeringen mod at tage liv.

Nogle vil hævde, at høj moral er en del af jordemoderfagligheden. For mig er høj moral indlejret i jordemoderkundskaben.

Går vi flere hundrede år tilbage i tiden var der ikke nogen jordemoderuddannelse, ikke noget jordemoderfag, ikke noget lønnet jordemoderarbejde. Alligevel fandtes der en jordemoderkundskab og der blev ydet jordemoderhjælp. Her i landet så vidt man ved af kvinder, men der findes folkeslag, hvor hjælpen blev ydet af mænd. Hjælpen var baseret på mundtlig overlevering og på ritualer.

I dag lever vi i et videnssamfund, hvor viden er skriftlig, og hvor vi tager afstand fra ritualer som noget snærende og ufrit. Vi smiler til hinanden og siger: "Godt, at vi er færdige med den slags overtro! Kvinderne og børnene døde eller blev skadede. I dag er vi klogere!"

Er vi?

Antropologer som Mary Douglas har vist, at ingen kultur undgår ritual, og Robbie E. Davis-Floyd har specifikt analyseret nutidsritualer i forbindelse med svangerskab, fødsel og barsel.

Effective Care in Pregnancy and Childbirth, 1989, er et moderne videnskabeligt værk, baseret på randomiserede kliniske forsøg. Den viser os, at obstetrikken fortsat i meget høj grad anvender "the wooden spoon" i stedet for at anvende lægevidenskabens egne principper. *Effective Care in Pregnancy and Childbirth* anbefaler tilstedeværelse af en person under fødselsforløbet som et af de virkelig effektive midler til adækvat fødselshjælp.

Man kan spørge, hvorfor vi som danske jordemødre finder os i, at de fødende bliver samlet på store afdelinger med ritualiseret rutine, og i, at vi i den vestlige verden har udbredt vores måde at gøre tingene på til den 3. verden. Her dør der fortsat hvert år flere kvinder i forbindelse med deres fødsel, end der dør mennesker i forbindelse med krig og naturkatastrofer.

Den slags spørgsmål er det naturligvis umuligt at svare på, og jeg har i denne sammenhæng i stedet valgt at glæde mig over, at danske jordemødre ihærdigt har arbejdet med skriftliggørelse af jordemoderfaget i de 26 år, hvor centerordningen har eksisteret.

Selv om centerordningen udviklede sig anderledes, end den var tænkt, har den for det første altid levet op til princippet om, at sundhedsydelser skal gives på det organisatorisk laveste, fagligt forsvarlige og økonomisk hensigtsmæssige niveau. For det andet har den overleveret os respekten for jordemoderkundskaben. Jordemoderautorisationen er bevaret, og jordemodervæsenet er fortsat et "væsen" inden for sundhedsvæsenet (jf. konklusionen i *Beskrivelse af jordemoderområdet*).

Vi lever i et videnssamfund, og det gælder om at få sat yderligere skub i udviklingen af jordemoderfaglig teori og metode og om at få andre til at hjælpe os. For mig at se handler det ikke om at videnskabeliggøre jordemoderFAGET, men om at få sat teori og metode på jordemoderKUNDSKABEN. Vi står nu et sted, hvor skriftliggørelse er nødvendig, og hvor jeg tør tro på, at skriftliggørelsen kan synliggøre jordemoderkundskaben uden at ødelægge den.

"Kundskab" praktiseres jo ikke bare inden for jordemoderområdet. Som jordemoderkundskab her er beskrevet med fællesskab og med menneskelig respekt for den, der skal lære og komme videre i sit liv, ligner det den kundskab, der efterspørges af for eksempel lærere og pædagoger. Eller af forældre - for nu at gå til en ikke-faglig gruppe med stor kulturel betydning.

Jordemoderkundskaben står over jordemoderfagligheden. Sidstnævnte kan læres af alle, men når en jordemoder anvender sin jordemoderkundskab, gør hun en indsats som kun en anden jordemoder med kundskaben i sit hjerte kan gøre hende efter. Så gør hun en forskel.

Jordemødre må indbyrdes "se" og værdsætte udøvelse af jordemoderkundskab. Det er ikke

de svangre og fødende kvinders job. I jordemoderkundskab finder vi værdierne i "jordemoderkab", men at beskrive disse værdier, denne måde at fungere på, er et kulturelt problem, der bør kunne finde sin løsning.

Jeg vil inderligt ønske, at Jordemoderforeningen også fremover vil værne om danske jordemødres århundredegamle autorisation til at stå som ansvarlig for den spontant forløbende fødsel. I den ligger kimen til videreudvikling af jordemoderkundskaben.

Tillykke med jubilæet!

I dette essay, der er tænkt som et forslag til løsning af Jordemoderforeningens prisopgave i anledning af 100 års jubilæet, henviser jeg til:

* *Beskrivelse af jordemoderområdet* af cand.comm. Jytte Aa. Møller og mag.art./phd. Helen Cliff i samarbejde med formand for DADJ Merete Larsen og jordemoder Kirsten Blinkenberg, der i mange år har siddet i sundhedsstyrelsen som sagkyndig rådgiver i jordemodervæsen.

Beskrivelsen er udgivet af DADJ 1997, og med henblik på overgang til nyt lønsystem dokumenterer den såvel centerordningens fleksibilitet og muligheder som nutidens arbejdsopgaver og kvalifikationer.

Beskrivelsen udgør den empiriske del af Jytte Aa. Møllers og cand.med. Bente Holm Nielsens dobbelt-phd, *Jordemoderfaglig teori og metode I & II*, bedømt af Roskilde Universitetscenter.

* *Som man råber i skoven, får man svar*, kronik af sognepræst Per Møllerup, Kristeligt Dagblad 160402.

* *Women, Reason and Nature* af Carol McMillan, Oxford 1982.

* *Virkelighed* af Peter Zinkernagel, Munksgaard 1992.

* *Naturlige Symboler* af Mary Douglas, Arnold Busk 1975.

* *Birth as an American Rite of Passage* af Robbie E. Davis-Floyd, 1992.

* *Effective Care in Pregnancy and Childbirth*, af Ian Chalmers, Murray Enkin og Marc J.N.K.

Keirse, Vol I & II, Oxford 1989. *A Guide to..* er siden udgivet løbende som opdatering, men må ikke forveksles med grundbogen.

Næsby d. 29. april 2002

Cand.comm.(hist) / jordemoder Jytte Aa. Møller, Næsbyvej 47, Næsby, 4171 Glumsø.

E-mail: jaamvind@lal.dk